

Андрій Гірняк

кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології та соціальної роботи,
Тернопільський національний економічний університет;
член Соціологічної асоціації України
E-mal: Girand@ukr.net

Віталій Біскуп

викладач, кафедра психології та соціальної роботи, Тернопільський національний
економічний університет; член Соціологічної асоціації України
E-mal: vbiskup@gmail.com

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

***Анотація:** пропонується узагальнення ключових аспектів реформування вищої освіти України в оцінках учасників освітнього процесу, що здійснене на основі проведення двох фокусованих групових інтерв'ю зі студентами-старшокурсниками та професорсько-викладацьким складом чотирьох провідних університетів Тернопільської області. Презентоване соціологічне дослідження організоване та проведене представниками Соціологічної асоціації України у грудні 2015 року за дорученням Міністерства освіти і науки України.*

***Ключові слова:** реформа, освітній процес, система вищої освіти, суб'єкти навчального процесу, якість освітніх послуг.*

Andrii Girnyak

Ph.D in Psychology, docent of the Department of Psychology and Social Work,
Ternopil National Economic University, Ukraine
E-mal: Girand@ukr.net

Vitalii Biskup

Lecturer, Department of Psychology and Social Work,
Ternopil National economical University, Ukraine
E-mal: vbiskup@gmail.com

**HIGHER EDUCATION REFORM IN UKRAINE: THE LATEST
CHALLENGES AND PROSPECTS**

© Андрій Гірняк, Віталій Біскуп, 2016

*ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У
КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ*

Abstract: A generalization of the key aspects of the reform of higher education in Ukraine in the estimates of participants in the educational process, carried out on the basis of two focused group interviews with senior students and faculty members of the top four universities of Ternopil region. The present case study is organized and conducted by representatives of the Sociological Association of Ukraine in December 2015 on behalf of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

Key words: reform, educational process, system of higher education, subjects of the learning process, quality of educational services.

Андрей Гирняк, Виталий Бискуп

**РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
В УКРАИНЕ: НОВЕЙШИЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Аннотация: предлагается обобщение ключевых аспектов реформирования высшего образования Украины в оценках участников образовательного процесса, осуществленное на основе проведения двух фокусированных групповых интервью со студентами-старшекурсниками и профессорско-преподавательским составом четырех ведущих университетов Тернопольской области. Представленное социологическое исследование организовано и проведено представителями Социологической ассоциации Украины в декабре 2015 года по поручению Министерства образования и науки Украины.

Ключевые слова: реформа, образовательный процесс, система высшего образования, субъекты учебного процесса, качество образовательных услуг.

Andrii Girnyak, Vitalii Biskup

An extended abstract of the paper on the subject of:

“Higher education reform in Ukraine: the latest challenges and prospects”

Problem setting. The domestic system of higher education is faced with numerous challenges of the common socio-cultural level one of which is Ukraine's entry into the European scientific and educational community. In addition, in terms of post-industrial society formation, there poses a problem of not only continuing, but of anticipating self psychologically determined and purposefully organized process. So socialization in today's global information era cannot follow extensive models and needs radical reform.

Recent research and publications analysis. In Ukraine improvement and modernization of higher education is the responsibility of many governmental establishments, organizations and agencies, among which the main ones are the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Department of Higher Education of MES of Ukraine, the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Science and Education, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Academy of Sciences of Ukraine, the National Agency on Quality Education Assurance and others. The basic scientific achievements on issues of reform of higher education in Ukraine are the works by Ya.Bolyubash, M. Zhurovskiyi, V. Andrushchenko, M. Evtukh, M. Stepko, K. Levkivskiyi, V. Kremen, V. Ohneviuk, Yu. Sukharnikova, V. Yablonskiyi and other leading domestic scientists.

Paper objective. *The focus of the research is conduct a critical analysis of reforming higher efficiency ratings system in Ukraine revealed through focused group interview participants in the educational process.*

Paper main body. *Commissioned by the Ministry of Education and Science of Ukraine, we organized and held focus group discussions between students of four universities on "Reform of higher education in Ukraine in estimates of participants in the educational process" on 22 December 2015. Focus group participants were 12 students of 4th and 5th years of study of the four Ternopil city universities. Also we present the results of the focused group interviews with academic staff on identical themes.*

Describing the current state of higher education in Ukraine, students admit that the remaining post-Soviet educational system does not provide enough practical skills. Therefore, assessing the state of the domestic higher education students set high generalized grade – 2.25. The most acute problems of higher education students in Ukraine include: lack of interest mechanism of public universities in high-quality training, corruption, poor students' motivation caused by an imbalance of theory and practice and outdated "dry" lectures.

Most students felt a slight positive change after the new law adoption, but they consider these steps to be minimal and insufficient. The most valuable provisions of the law is to increase funding and empowerment of the student governance and reduce the weekly classroom load. Students noted that it is of utmost importance to change the scope and content of educational material in humanities. Thus successors rated the quality of education that they receive in 3 points.

In assessing the overall state of higher education in Ukraine, most teachers estimated it as critically low. However, both positive and negative trends can be observed in education. Attendees named a number of acute problems: unsuccessful introduction of credit-modular system, insufficient institutional support by the Ministry of Education and Science of Ukraine, the lack of uniform standards of education, financial and economic difficulties and a lack of logistical support. Overall, most participants rated the state of the domestic higher education in 3 points.

However, among positive gains they mentioned Ukraine's higher education entry into the European educational community, intensification of academic mobility of students and teachers. Most participants appreciated the implementation of the External Independent Testing, and among other qualitative changes in higher school achievements there were named Ukrainian students with high academic preparation and recognition during their studies in foreign universities.

The participants assessed the implementation of the new law "On education" into the practice of university life as "almost successful" because most teachers have experienced positive changes personally. However, all recognized the need for further reform of national higher education.

Conclusions of the research. *Focus group discussions allowed to make the following conclusions:*

1. Young people require strengthening the relationship of the educational process with the realities of the labor market, the introduction of an effective system of motivation to learning and setup of academic mobility.

2. University professors and lecturers believe that Ukrainian educational system needs significant improvement. Reforms are hindered by lack of comprehensive vision of the final results, strategy and tactics change and some shortcomings in the law "On education". The most important prerequisite for successful transformation of higher education is the

institutional arrangements relations and all stakeholders of the educational process: the Ministry of Education, universities, students, employers and public authorities.

3. Obtained contradictory results are indicators that reflect the severity of the problems in higher education in Ukraine and require careful analysis of successful innovations at the level of higher education, efficient implementation of complex solutions in order to enhance the competitiveness of Ukrainian higher education in the world educational community.

4. We consider it appropriate to recommend the study of the problems of cross application questioning method. An anonymous survey not only allows to reach a wider audience of respondents, but to avoid opinions interference, attitudes as previously voiced statements of the colleagues and also reduce the effect of self-mirroring on the level of the answers openness.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вітчизняна система вищої освіти на сучасному етапі свого розвитку зіштовхується з численними викликами загального соціокультурного рівня, до котрих, перш за все, відносяться входження України в Європейський науково-освітній простір, реалізація завдань Національної доктрини розвитку освіти, конкретизація державного освітнього стандарту та підготовка молоді до безперервної самоосвіти. Крім того, в умовах постіндустріальної формації суспільства постає проблема не тільки безперервної, а й випереджаючої самоосвіти як психологічно детермінованого і цілеспрямованого організованого процесу. Відтак соціалізація особистості в сучасному глобальному інформаційному просторі, який зорієнтований на творення наукоємних культурних продуктів не може відбуватися за типовими екстенсивними моделями та потребує докорінного реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори. Підписання Великої хартії університетів (Болонья, 18 вересня 1988 року) зумовлене скасуванням кордонів між країнами Європейського Союзу та перспективами розширення співробітництва між усіма європейськими націями та інтернаціоналізацію суспільства. Цей документ поклав початок підвищенню мобільності викладачів і студентів, сприяв визнанню національних дипломів і наукових звань, а також став передумовою підписання 1999 року 29 державами «Болонської декларації». Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти і домовилися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору[1; 5].

На вітчизняному ж рівні удосконалення та модернізація системи вищої освіти належить до компетенції численних державних установ, організацій і відомств, з-поміж котрих основними є Міністерство освіти і науки України, Департамент вищої освіти МОН України, Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, Національна академія педагогічних наук України, Академія наук вищої школи України, Національна агенція із забезпечення якості освіти та інші. Ними були розроблені та прийняті численні Закони, державні програми, хартії, дорожні карти, доктрини, концепції, стратегії, принципи та підходи до реформування вищої освіти в Україні [див. 1-4; 6; 8-10]. Основними ж науковими напрацюваннями щодо проблематики реформування системи вищої освіти в Україні є праці Я. Боллобаша, М. Згуровського, В. Андрущенка, М. Євтуха, М. Степка, К. Левківського, В. Кременя, В. Огнев'юка, Ю. Сухарнікова, В. Яблонського та інших провідних вітчизняних вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Вітчизняна система вищої освіти уже понад чверть століття

ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

знаходиться у перманентному процесі реформування та пошуку найбільш ефективних освітніх моделей соціалізації молодого покоління. Однак не усі запропоновані зміни є високоефективними та часто не знаходять належної підтримки серед широкого загалу населення та самих освітян. Однією із причин повільного реформування освітньої сфери є неналежне вибудовування низхідних і висхідних шляхів комунікації між різними ланками інституту освіти та ігнорування запитів і очікувань самих користувачів освітніми послугами. Власне громадські слухання, фокус-групові дискусії, експертні обговорення та інші механізми налагодження зворотного зв'язку покликані забезпечувати не тільки інформаційний супровід процесу реформування, а й полегшувати внутрішнє сприйняття суб'єктами освітнього процесу інновацій та нововведень, а також слугувати своєрідним індикатором для вчасного та оперативного коригування (в т.ч. законодавчого) окремих аспектів ініційованих змін.

Мета – здійснення критичного аналізу оцінки ефективності реформування вищої системи освіти в Україні, виявлених шляхом фокусованих групових інтерв'ю учасників освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На замовлення Міністерства освіти і науки України нами було організовано та проведено 22 грудня 2015 р. фокус-групові дискусії між представниками студентських активів чотирьох ВНЗ на тему: «Реформування вищої освіти в Україні в оцінках учасників освітнього процесу» [7]. Учасниками фокус-групи стали 12 студентів (8 хлопців і 4 дівчини) 4-5 курсів з чотирьох університетів (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка, Тернопільський національний економічний університет, Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя) та відповідно чотирьох профілів навчання (соціально-гуманітарний, економічний, природничий, технічний). Дискусія тривала за участі досвідченого модератора 2 години і тематично центрувалася довкола обговорення Закону України «Про вищу освіту» № 1556–VII від 01.07.2014 р. Також пропонуються результати сфокусованого групового інтерв'ю з професорсько-викладацьким складом чотирьох вище згаданих ВНЗ за ідентичною тематикою, що відбулося 22 грудня 2015 року на базі Тернопільського національного економічного університету. Учасниками фокус-групи були 12 осіб (із дотриманням гендерної паритетності), які працювали впродовж 2.5 годин, а їхня дискусія фіксувалася за допомогою відеозйомки та стенограми.

Провівши аналіз відповідей студентів, нами було здійснено такі узагальнення. Характеризуючи теперішній стан вищої освіти в Україні, студенти зазначають, що освітня система залишилася пострадянською, дає недостатньо практичних навичок, а викладачі (особливо старшого покоління) подають застарілу неактуальну інформацію. Тому, оцінюючи стан вітчизняної вищої освіти, студенти поставили середню узагальнену оцінку – 2,25. До найбільш гострих проблем вищої освіти в Україні студенти відносять: відсутність механізму зацікавленості державних ВНЗ у якісній підготовці фахівців, хабарництво, низьку мотивацію студентів, що спричинена дисбалансом теорії і практики та застарілими «сухими» лекціями.

Усі без винятку студенти зазначили, що вітчизняна вища школа потребує глибокого і невідкладного реформування. При цьому значних системних змін потребують майже усі сфери освіти (система внутрішньо-університетського управління, зміст та організація навчального процесу, стосунки між ВНЗ та роботодавцями тощо), крім студентського самоврядування і частково правил вступу до ВНЗ. Проте студентська спільнота переважно сприймає реформи у вищій освіті як непопулярні заходи, оскільки змі-

ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

ни відбуваються невчасно (посеред навчального року) і не супроводжуються інформаційними роз'ясненнями. Водночас більшість студентів ставляться до реформи індіферентно, вони стали розчарованими і пасивними. Крім того, студенти ігнорують інформацію про реформу, бо не вірять у її реальне втілення (закон на папері, а реальність – інше). Прикладом є постійне зволікання Міністерства освіти і науки із початком роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Усі присутні представники студентства стверджують, що вони знайомі з нормами нового закону «Про вищу освіту». Більшість студентів відчули незначні позитивні зміни після набуття законом чинності, але їх вони вважають мінімальними і недостатніми. Найбільш цінними положеннями нового закону, котрі підтримуються молоддю, є збільшення фінансування і розширення прав студентського самоврядування, зменшення тижневого аудиторного навантаження, набуття права студентами (хоча і формального) на вибір навчальних дисциплін, автономність вузу і виборність керівних посад. Водночас окремі положення нового закону викликають у студентів певні сумніви, зокрема: приєднання студентського наукового товариства до студентського самоврядування, відсутність підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують покрокове впровадження змін в освітню практику ВНЗ. Оскільки механізмів і засобів для реалізації цього закону немає, то усі його положення є лише декларативними («замилуванням очей»).

Думка учасників фокус-групи розділилась щодо оцінки відповідності змісту навчального процесу потребам їхньої майбутньої професійної діяльності. Зокрема студенти технічних спеціальностей дали відповідь – «категорично не відповідає», майбутні фахівці економічного профілю – «відповідає частково», студенти соціально-гуманітарного і природничого профілів – «цілком відповідає». Студенти здебільшого позитивно оцінюють викладання профільних дисциплін у своїх ВНЗ, однак зазначають, що це, перш за все, залежить від особистості викладача (його віку (сучасності), компетентності, практичного досвіду), балансу теоретичного і практичного блоків дисципліни і кількості аудиторних годин.

Представники студентського загалу зазначили, що знання усіх соціально-гуманітарних дисциплін потрібні сучасному спеціалісту (особливо майбутнім керівникам, які покликані комунікувати, передбачати тенденції сучасного мінливого світу та управляти соціальними процесами в умовах глобалізації). Водночас студенти зауважили, що потрібно змінити час і зміст навчального матеріалу цих дисциплін. Наприклад, філософія важко сприймається першокурсниками і здебільшого подається викладачами як курс історії філософії (з переліком дат і прізвищ).

Усі студенти зазначили, що їм не бракує жодної інформації щодо організації навчального процесу у ВНЗ. Проте інколи виникають труднощі із налагодженням зворотного зв'язку. Можливість реального вибору навчальних дисциплін та форм навчальної діяльності мають тільки студенти соціально-гуманітарного профілю (але здебільшого на 1 курсі і під час навчання у магістратурі). Інші студенти (економічного, природничого, технічного профілів) повністю позбавлені такої можливості. Студенти соціально-гуманітарного спрямування переважно володіють достатньою інформацією про вибіркові курси під час їхнього вибору. Усі інші студенти доволі скептично сприймають постановку цього запитання.

Присутні високо оцінюють ефективність праці органів студентського самоврядування у своїх ВНЗ і зазначають, що студентський актив майже завжди знаходить консенсус з керівництвом навчального закладу. Також більшість студентів позитивно оцінює нову виборчу систему в університетах, зокрема вибори до студентських рад.

Більша частина студентської молоді позитивно ставиться до зменшення аудито-

ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

рних годин та збільшення годин на їх самостійну роботу, однак із певними застереженнями: виникають труднощі щодо самостійного опрацювання навчального матеріалу із ключових важливих тем; є дисципліни, які передбачають, насамперед, практичну складову підготовки, а тому студенти не здобувають необхідних навичок; потрібно виділяти більше часу вкінці семестру для написання самостійної наукової роботи, а не просто вдома читати конспект. Контроль виконання самостійної роботи ведеться викладачами у всіх ВНЗ.

В аспекті академічної мобільності студентів молоді люди вбачають парадоксальну ситуацію, коли легше виїхати на навчання чи стажування за кордон, аніж здійснити його всередині України. Студенти визнають можливість навчання за програмою «подвійного диплому» або змогу поїхати навчатися в магістратуру в інший вуз, проте вони зазначають, що навчальні програми підготовки однакових фахівців у різних ВНЗ України є несумісними (предмети суттєво відрізняються за назвою, кількістю годин, семестром чи курсом викладання), що унеможливує перезарахування оцінок. Найбільш сприятлива ситуація з академічною мобільністю у студентів природничого спрямування.

Студенти оцінили якість освіти, котру вони отримують посередньо, – на 3 бали, хоча відбулося воно із значною диференціацією, а саме: студенти соціально-гуманітарної спрямованості оцінили якість освіти на «4+», майбутні фахівці технічного профілю – на «2-», а студенти економічних і природничих спеціальностей – на «3». Натомість власні шанси на працевлаштування за фахом після закінчення навчання у ВНЗ студенти оцінили наступним чином: спеціалісти природничого профілю (майбутні медики) забезпечуються державою місцем роботи в обов'язковому порядку на 100%, студенти економічного профілю оцінюють власні шанси на працевлаштування як «високі» (переважно у приватній сфері), фахівці технічного профілю – на 85%, студенти соціально-гуманітарного спрямування – на 80 %.

Проведемо аналіз відповідей професорсько-викладацького складу з означеної проблеми. Оцінюючи загальний стан вищої освіти в Україні, більшість учасників опитування висловили думку, що він є критично низьким. Проте у сфері освіти простежуються як позитивні, так і негативні тенденції.

До негативних характеристик відносять низький рівень інтегрованості до європейської і міжнародної системи освіти та відтік інтелектуального капіталу за межі України. Присутні назвали низку гострих проблем, які викликають дисфункції у вищій освіті України, а саме: невдале впровадження кредитно-модульної системи, слабка інституційна підтримка зі сторони Міністерства освіти та науки України, відсутність єдиних стандартів освіти, фінансово-економічні труднощі та нестача матеріально-технічного забезпечення. Тенденціями, котрі негативно позначаються на стані вищої освіти визнано такі, як: внутрішній опір частини академічної спільноти, відсутність необхідних компетентностей професорсько-викладацького складу. Також багато нарікань висловлено щодо автономії вищих навчальних закладів, яка була названа «квазіавтономією», що має лише декларативний характер. Багато проблем зумовлені важким соціально-економічним та політичним становищем, яке переживає українське суспільство. Оскільки вища освіта є частиною суспільного життя, вона також потерпає від тих негараздів, які пронизують інші галузі народного господарства. Не оминули учасники обговорення і проблему фінансування, яка була названа однією з ключових, що гальмує реформування освітньої галузі. Питання корисності радянської системи освіти викликали певні протиріччя у висловлюваннях викладачів. На думку одних учасників, рудименти застарілої радянської системи негативно позначаються на сучасному стані української освіти, інші – менш категоричні у визнанні її недоліків. Загалом, більшість учасників

ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

обговорення, оцінюючи стан вітчизняної вищої освіти, зійшлися на думці, що їй можна виставити за п'ятибальною шкалою лише 3 бали.

Незадоволення серед присутніх викликало різке збільшення претендентів на звання кандидата чи доктора наук. Водночас більшість викладачів позитивно оцінили новий порядок присудження вчених звань та більш жорсткі санкції щодо плагіату. Проте деякі з присутніх вказали на необхідність запровадження перехідного періоду для втілення усіх норм присудження вчених звань та вивчення працівниками ВНЗ іноземної мови.

Також учасники фокус-групи наголосили на проблемі корупції у сфері розподілу навчального навантаження та системі залучення іноземних студентів до навчання в українських ВНЗ. Гостро стоїть й питання щодо правил вступу і розподілу державного замовлення. Неодноразово наголошувалось на модернізації системи стажування викладачів та проходження студентами практики для реального набуття досвіду під час практичної підготовки. Акцентувалась увага на посиленні взаємозв'язку системи підготовки фахівців у вищій школі з ринком праці, залучення роботодавців до вирішення проблем працевлаштування випускників ВНЗ, подолання елементів корупції при прийомі молодих людей на перше місце роботи.

Щодо ефективності нинішньої тарифної сітки та системи доплат і надбавок, всі викладачі були одностайні в її незадовільній оцінці, оскільки вона є негнучкою (не враховує кураторство, членство в редакційній раді, якість викладання, наукову роботу тощо). У контексті цього запитання піднімалась проблема профспілкових комітетів, діяльність яких була визнана малоефективною та такою, яка спрямована на задоволення інтересів управлінської верхівки.

До позитивних надбань були віднесені такі, як входження вищої освіти України до Європейського освітнього простору, інтенсифікація академічної мобільності студентів та викладачів. Більшість присутніх високо оцінили впровадження зовнішнього незалежного оцінювання як суттєвий позитив у розвитку вищої освіти. З-поміж інших якісних зрушень у системі вищої школи були названі здобутки українських студентів, які мають належну академічну підготовку та користуються визнанням під час навчання у закордонних вищих навчальних закладах. Проте у середині країни наявні значні проблеми з мотивацією студентів до навчальної діяльності.

Щодо механізмів та інструментів досягнення цілей реформування вищої освіти, викладачами наводились конкретні приклади їх використання у ВНЗ. Зокрема, в рамках обмеженого фінансування у навчальних закладах здійснюються спроби підтримки тих викладачів, які сприяють підвищенню авторитету свого навчального закладу чи забезпечують викладання дисциплін іноземними мовами. Проте не у всіх закладах дотримується принцип винагород або ж ці доплати є мізерними і не відповідають реальній самовіддачі фахівця. Натомість у деяких ВНЗ оптимізовано кількість кадрового складу задля скорочення некваліфікованого персоналу, а також запроваджено високо функціональну структуру організації навчального процесу.

Необхідність опанування іноземними мовами викликало палкі дискусії. Одна частина присутніх вважає, що немає потреби жорстко спонукати викладачів старшої вікової групи до оволодіння ними, і не робити з мови панацею для вирішення всіх освітніх проблем. Думка інших більш категорична: викладач, який не знає, як мінімум, однієї мови – не є таким. Принцип «No English, no science» має розповсюджуватися на всіх без винятку науково-педагогічних працівників.

Загалом члени фокус-групи ставляться до запроваджених реформ у вищій освіті досить неоднозначно, з огляду на елементи спротиву реформам, який спостерігається в академічному середовищі. Серед основних причин називались наступні: нерозуміння

суті реформ, незадоволення новим законом і переліком спеціальностей, наявність старих стереотипів і догматичне мислення. Один з учасників висловив позицію, що в науковому середовищі існує саботаж змін, джерелом котрого є старі радянські кадри та наявність внутрішньо-корпоративних конфліктів. Вихід з цієї ситуації вбачається у проведенні люстрації в освітянських управлінських колах. Парадоксально, але основним чинником гальмування реформ у вітчизняній освіті, на думку однієї з учасниць, є саме МОН України і кадровий склад ВНЗ. Цю думку підтримали всі присутні особи.

Усі викладачі зазначили, що добре ознайомлені з нормами нового закону «Про вищу освіту», а найбільш цінними його положеннями названо: зменшення навантаження на викладачів, прозорість вибору керівництва та узгодження норм студентського самоврядування. Революційними змінами є перехід на світові стандарти щодо рівнів освіти, запровадження єдиних стандартів щодо обсягів кредитів за освітньо-професійними програмами підготовки, введення атестації здобувачів вищої освіти, запровадження системи забезпечення якості вищої освіти. І найважливіше – це більша автономія ВНЗ. Хоча, як зазначалось вище, лунали думки про «квазіавтономію». Пояснення таких розбіжностей є важливим для вирішення зазначених суперечностей. Вірогідно, кожен вищий навчальний заклад у свій спосіб вирішує питання власної автономії, обирає компромісні шляхи забезпечення самоврядування. Евристичним надбанням аналізованого дослідження є можливість використання успішних моделей функціонування ВНЗ у ситуаціях вкрай жорсткої конкуренції та налагодження ефективної комунікації усіх суб'єктів освітнього процесу.

З-поміж сумнівних положень нового закону опитані назвали незгодженості щодо терміну перебування на своїх посадах проректорів. Якщо для ректора, завідувача кафедри, декана передбачено два терміни, то проректори фактично мають можливість перебувати на своїх посадах довічно. Інша проблема вбачається у неможливості одній особі суміщувати дві посади, що може негативно позначитись, скажімо, на функціонуванні наукової школи. Також одним із недоліків є призначення стипендій лише 75% студентам, які зараховані на державну форму навчання.

Присутні оцінюють втілення нового Закону «Про вищу освіту» в практику університетського життя як «майже успішне», оскільки більшість викладачів відчули позитивні зміни особисто. Одноголосно, на три бали (за п'ятибальною шкалою), учасники опитування оцінили діяльність МОН України щодо фактичної реалізації норм цього закону. Основна аргументація такої оцінки полягала у незадовільній комунікації між ВНЗ та МОН України, а також повільному реагуванні останнього на виклики сучасності. Члени фокус-групи позитивно оцінили зменшення аудиторного навантаження викладачів і зменшення кількості аудиторних годин для студентів. Також, у цілому, присутні схвально відгукуються про новий перелік спеціальностей, однак зауважують, що цей аспект є достатньо дискусійним для спеціальностей технічної галузі.

Водночас усі визнали потребу у подальшому реформуванні вітчизняної вищої освіти. Перш за все, потребує реформування зміст навчального процесу, оскільки він має бути більш практико орієнтованим. Система організації навчального процесу також вимагає докорінної реформи, оскільки вона є негнучкою та залишається рудиментом радянських часів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведення на замовлення Міністерства освіти і науки України у грудні 2015 р. фокус-групових дискусій на тему «Реформування вищої освіти в Україні в оцінках учасників освітнього процесу» дало змогу зробити такі узагальнення:

ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1. Виявлено і загальне ставлення студентської спільноти до реформування вищої освіти України, і специфічні особливості оцінок, що залежать від фахового спрямування сучасної молоді. Зокрема, молоді люди вимагають посилення взаємозв'язку освітнього процесу з реаліями ринку праці, запровадження дієвої системи мотивації до навчання та налагодження механізмів академічної мобільності.

2. На думку представників професорсько-викладацького складу чотирьох ВНЗ Тернопільської області, вітчизняна освітня система потребує значного удосконалення. Її реформуванню найбільше перешкоджають відсутність комплексного бачення кінцевих результатів, стратегії і тактики змін, окремі недоліки в Законі «Про вищу освіту», відсутність узаконених актів, нестача фінансування освітньої галузі. Найважливішою передумовою успішної трансформації вищої освіти є інституційне впорядкування взаємовідносин усіх зацікавлених учасників та суб'єктів освітнього процесу: МОН, ВНЗ, студентів, роботодавців, органів державної влади.

3. Суперечливість та дискусійність отриманих результатів є індикаторами, які відображають гостроту проблем у системі вищої освіти України та вимагають ретельного аналізу успішних новацій на рівні окремих вищих навчальних закладів, запровадження комплексу дієвих рішень, з метою посилення конкурентоспроможності української вищої освіти у світовому освітньому просторі.

4. Вважаємо за доцільне рекомендувати продовжити дослідження даної проблематики із перехресним застосуванням методу анкетування. Анонімне опитування дає змогу не тільки охопити ширшу аудиторію респондентів, а й уникнути інтерференції думок, психологічних установок у вигляді попередньо озвучених тверджень своїх колег, а також зменшити ефект впливу Я-дзеркального на рівень відвертості відповідей.

Список літератури:

1. Велика хартія університетів (Болонья, 18 вересня 1988 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://f.osvita.org.ua/bologna/prehist/mc_ukranian.pdf

2. Гірняк А. Н. Понятійно-категорійний аналіз засобово-інструментального та знаково-символічного центрів психодидактики / А. Н. Гірняк // Система сучасних методологій: [хрестоматія у 4-х томах] / упоряд., відп. ред., перекл. А.В. Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – Т. 4. – С. 279-294.

3. Державна програма розвитку вищої освіти на 2005 - 2007 роки № 1183-00 від 08.09.2004 [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=8475353>

4. Про вищу освіту: [закон України від 01.07.2014 р., № 1556-VII]

5. Згуровський М. З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі. [Електронний ресурс] / М. З. Згуровський / НТУ «КПІ». – Режим доступу: <http://kpi.ua/bologna>

6. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; за ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.

7. Реформи вищої школи України в оцінках учасників освітнього процесу: заключний звіт про реалізацію соціологічного дослідження [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Соціологічної асоціації України. – Режим доступу: <http://www.sau.kiev.ua/>

8. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект) [Електронний ресурс]: розроблено робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і

*ІННОВАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У
КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ*

науки України. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>

9. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 [Електронний ресурс]. - Офіційний веб-портал Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

10. Яблонський В. А. Щодо концепції реформування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy1.htm>

References:

1. Velyka khartiia universytetiv (Bolonia, 18 veresnia 1988 roku) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://f.osvita.org.ua/bologna/prehist/mc_ukranian.pdf

2. Hirniak A. N. Poniatijno-katehoriynyj analiz zasobovo-instrumental'noho ta znakovno-symvolichnoho kontsentriv psykhydydaktyky / A. N. Hirniak // Systema suchasnykh metodolohij: [khrestomatiia u 4-kh tomakh] / uporiad., vidp. red., perekl. A.V. Furman. – Ternopil': TNEU, 2015. – Т. 4. – S. 279-294.

3. Derzhavna prohrama rozvytku vyschoi osvity na 2005 - 2007 roky № 1183-00 vid 08.09.2004 [Elektronnyj resurs] / Uriadovyj portal. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=8475353>

4. Pro vyschu osvitu: zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r., № 1556–VII

5. Zghurovs'kyj M. Z. Bolons'kyj protses – strukturna reforma vyschoi osvity na ievropejs'komu prostori. [Elektronnyj resurs] / M. Z. Zghurovs'kyj / NTU «KPI». – Rezhym dostupu: <http://kpi.ua/bologna>

6. Modernizatsiia vyschoi osvity Ukrainy i Bolons'kyj protses: materialy do pershoi leksii / M. F. Stepko, Ya. Ya. Boliubash, K. M. Levkivs'kyj, Yu. V. Sukharnikov; za red. M. F. Stepko. – K., 2004. – 24 s.

7. Reformy vyschoi shkoly Ukrainy v otsinkakh uchasnykiv osvitn'oho protsesu: za-kliuchnyj zvit pro realizatsiiu sotsiolohichnoho doslidzhennia [Elektronnyj resurs]. - Ofitsijnyj sajt Sotsiolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. Rezhym dostupu: <http://www.sau.kiev.ua/>

8. Stratehiia reformuvannia vyschoi osvity v Ukraini do 2020 roku (proekt) [Elektronnyj resurs]: rozrobleno robochoiu hropoiu pid kerivnytstvom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>

9. Pro Natsional'nu doktrynu rozvytku osvity : ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002 № 347/2002 [Elektronnyj resurs]. - Ofitsijnyj veb-portal Verkhovna Rada Ukrainy. Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

10. Yablons'kyj V. A. Schodo kontseptsii reformuvannia vyschoi osvity v Ukraini [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy1.htm>

Стаття надійшла до редакційної колегії 15.08.2016